

SZEGED ÉS A TISZA

Lippai Pál

Az elmúlt évszázadok alatt Szeged az ország egyik legjelentősebb városává fejlődött. Gazdasági és kulturális téren csak a főváros múlta felül. A város fejlődését kedvező földrajzi fekvése biztosította. A két fontos víziút - a Tisza és a Maros - találkozásánál a folyami átkelőhely körül kialakult település már a korai történelmi időszakokban is jelentős szerepet töltött be a térség gazdasági és kulturális életében.

A Tisza völgyében a Maros torkolatának környékén már az ókorban is jelentős szárazföldi és víziutak haladtak keresztül. Az ezeken a kereskedelmi utakon érkező gazdasági és kulturális hatások serkentőleg hatottak a laza szerkezetű vízparti település fejlődésére, növekedésére, gazdaságának és kultúrájának kialakulására. A mocsaras tiszai völgyből kiemelkedő szigeteken több részből álló településrendszer alakult ki. Feltehetően a legmagasabban fekvő szigeten jött létre az első városmag, amelyen felépült a középkori szegedi vár és amelyhez kapcsolódott elővára, a Palánk. A központi településmagból egy északra fekvő szigeten alakult ki a mai felsőváros, egy tőle délre fekvőn pedig a mai alsóváros. Fekvése miatt az országban elsőként Szegedet érték el a bizánci és orientális hatások. A lakosság befogadta az új ismereteket, azokat a város gazdasági és kulturális fejlesztésére, a polgárok javára hasznosították. Azon túlmenően, hogy a város polgársága befogadta és hasznosította az új ismereteket, azokat továbbította is, ezáltal a térségben fontos közvetítő és összekötő tényezővé vált kelet és nyugat között mind gazdasági, mind pedig kulturális téren. A tiszai átkelőhelyről, a marosi sószállításokról - amelyeknek kikötője Szeged volt - már Szent István királyunk idejéből tudunk. A sószállító hajók kikötőjét 1183-ban, a sórakodó helyét 1222-ben említik az egykori feljegyzések. A középkori szegedi vár ellenőrizte a királyi sóraktárakat, a sóutat, a tiszai átkelőhelyet. A város fejlődését kezdetben a halászat, a hajózás, a vásártartás, majd az egyre intenzívebbé váló agrárkultúra és az ipar segítették elő. Ezek tették polgárait gazdaggá. A kor gazdasági és technikai színvonalának megfelelően a víziutak rendkívüli jelentőséggel bírtak. Nagy tömegű fa és kő építőanyag, gabona és egyéb áru szállítása ugyanis csak vízi úton volt lehetséges.

A Szeged város korai történelméből kiragadott rövid áttekintés megerősíti azt, hogy a város kialakulása, fejlődése, növekedése a térségen áthaladó szárazföldi és vízi utaknak, tehát a település kedvező földrajzi fekvésének köszönhető. A folyó - áldásos hatásai mellett - áradásaival sokszor okozott katasztrófát is. Az elmúlt

századok során a Tisza árvizeivel többször is sújtotta a várost. Az árvizek életeket oltottak ki, házakat romboltak le és termőterületeket sodortak el, tettek tönkre. A város azonban minden katasztrófa után újraépült, megindult benne az élet, lakói megtanultak együtt élni a folyóval. Nagy elődeink szabályozták a Tiszát, megépítették az árvédelmi töltéseket, a védgátakat - elvégezték a második honfoglalást. A szabályozással jelentős területeket mentesítettek az elöntésektől. A több kilométer széles Tisza-völgy nagy része a töltéseken kívül került, azon megvalósult a biztonságos és rendszeres földművelés. A Tisza-szabályozással kialakult új víziút, a hajózás fejlődése a kereskedelmi és személyi forgalom ugrásszerű fejlődését eredményezte. A századunk első évtizedeiben kialakult - nagyobb magasságú - tiszai árvizek viszont már arra figyelmeztettek, hogy a védműveket fejleszteni kell. Az 1970. évben kialakult, minden addigi szintet meghaladó árvíz pedig halaszthatatlanná tette a művek tökéletesítését. A Tisza jobbparti árvízvédelmi rendszerének utolsó láncszemét képező Szeged-városi partfalrendszer újjáépítése az 1979. évben befejeződött. A vízügyi szolgálat igen jelentős műszaki-gazdasági tevékenysége eredményeként létrejött a dél-alföldi térség - és egyben városunk - teljes értékű, biztonságos árvízvédelmi rendszere.

E rövid összefoglalóban vázolt és a kezdeti időre vonatkozó történelmi áttekintés bemutatta városunk feltételezett kialakulását, fejlődésének, növekedésének néhány jellemzőbb fázisát, a folyónak e fejlődésben betöltött szerepét, az árvizek kártételeit, valamint az elhárításukra tett erőfeszítéseket. A város és a folyó közös múltjának, összetett kapcsolatrendszere egy kis részének a bemutatása után a jelen feladatainak vizsgálatával, azok megoldásával kell érdemben foglalkoznunk.

Az önkormányzat arra törekszik, hogy a vízügyi szolgálattal karöltve megoldja mindazokat a vízgazdálkodási feladatokat, amelyek helyzetéből, hatásköréből adódóan reá hárulnak. Továbbá, részt kíván venni azoknak a programoknak, koncepcióknak a kidolgozásában, megformálásában is, melyek olyan vízgazdálkodási feladatokat oldanak meg, amelyek végrehajtása nem képez önkormányzati feladatot, de hatásai révén érintik a város vagy egy nagyobb térség lakosságát. Az önkormányzat igen fontosnak tartja azt, hogy az ezután jelentkező vízgazdálkodási feladatokat időben megismerhesse, majd - a dél-alföldi régió, a Tisza menti települések érdekeit is képviselve - azok megoldásában részt vehessen. Azoknak a feladatoknak a megoldásában tehát, amelyek nem képezik közvetlenül az önkormányzat feladatát, nem csupán kívülálló "idegenként", szemlélőként kíván részt venni, hanem segíteni akar saját eszközeivel, jogi, közgazdasági, műszaki kapacitásának rendelkezésre bocsátásával, tapasztalatainak, ismeretanyagainak felajánlásával.

A közvetlenül az önkormányzatra háruló és általa megoldandó vízgazdálkodási feladatok közül legfontosabb és legnagyobb súlyú feladatcsoport az ivóvízellátás vízbázisának fejlesztése, az ehhez kapcsolódó hálózatfejlesztés, továbbá a város csatornázatlan területein a csatornahálózat kiépítése és a városi szennyvizek tisztítása, a tisztítótelep kiépítése. E három feladatcsoportból a vízellátás rendszerének a fejlesztése még megoldható saját források felhasználásával. A csatornázás kiépítése, a szennyvíztisztító mű felépítése viszont már olyan nagyságrendű feladat,

amelyet az önkormányzat saját erőből nem képes megoldani. Az elvégzett vizsgálatok, a lehetőségek elemzése alapján a csatornázási és szennyvíztisztítási program csak jelentős külső erőforrások bevonásával oldható meg. Ennek tudatában döntött úgy az önkormányzat, hogy részletesen megvizsgálja annak a dán nagyvállalatnak az ajánlatát, amelyik - megfelelő megállapodás létrejötte esetén - előlegezné a beruházás költségeit, átadná az európai normáknak megfelelő technológiát, részt venne a tervezésben és a rendszer működtetésében. A fejlesztéshez szükséges terület és néhány, a rendszerbe illeszkedő fontosabb létesítmény rendelkezésre áll, illetve már megépült.

Ugyancsak megoldásra váró fontos vízgazdálkodási feladat a felszíni vízelvezetés. Ennek részbeni vagy teljes hiánya a várost övező családiházak beépítésű területeket sújtja leginkább. E téren szoros kapcsolatot kell kiépítenünk a Vízügyi Igazgatósággal, valamint a térségünkben működő vízgazdálkodási társulatokkal. Minden e tárggyal kapcsolatos beruházási munkát, de - túlzás nélkül állíthatjuk - még a fenntartási tevékenységet is, össze kell hangolnia a három szervezetnek. Együttesen kell rangsorolni a feladatokat, mert a pénzügyi források olyan csekélyek, hogy azokból a jelentkező feladatoknak csak igen elenyésző hányada oldható meg hatékonyan. Az önkormányzat nem rendelkezik az egész város területére kiterjedő korszerű - a fejlesztéseket is figyelembe vevő - felszíni vízelvezetési tervvel. Ennek elkészítése már nem tűr halasztást.

Országszerte gondot okoz a fürdők fenntartása, üzemeltetése. Ez a gond természetesen Szegeden is jelentkezik. Az egyetlen tisztasági fürdő leromlott állapotú. Jelentős pénzügyi összegeket igénylő felújítása, korszerűsítése halaszthatatlan. Vagy be kell zárni, mert már nem elégíti ki azokat az egészségügyi és biztonsági előírásokat, amelyeket a létesítménnyel szemben joggal támaszt az egészségügyi hatóság, vagy külső forrás segítségével haladéktalanul meg kell kezdeni felújítását. Hasonló pénzügyi gondok akadályozzák az újszegedi termálfürdő üzemeltetését is.

Az önkormányzat - saját erőforrás hiányában - tárgyalásokat kezdett a gyógy szállók és gyógyfürdők építésével, fejlesztésével, a gyógyturizmus hálózatának kifejlesztésével foglalkozó "TERMÁLINVEST" cég magyarországi képviselőivel. A kezdeti tárgyalások, amelyek a kölcsönös tájékoztatást szolgálták, már befejeződtek. Ennek alapján a magyarországi képviselő vezetője megbízást adott további feltáró munka elvégzésére. Remény van arra, hogy a térségünkben feltárt termálvizeket - kölcsönös érdekek alapján - jobb hatásokkal és főként gazdaságosabban tudjuk felhasználni. Az önkormányzat közvetlenül érintett abban a víztározó-fejlesztési programban, amelyet az Alsó-Tiszavidéki Vízügyi Igazgatóság alapozott meg, és amelynek első és egyben igen jelentős tagja a gróf Széchenyi István nevét viselő evezőspálya és komplex tározó.

A térség a tározó megépítése után jelentősen felértékelődött. E felértékelődéshez nagymértékben hozzájárult a szegedi repülőtér is, mert a két objektum egymás közvetlen szomszédságában helyezkedik el.

A Matyéri-völgy északi folytatásaként - az 55-ös számú közlekedési út fölött - található az időszakos tavak sorozata. Ezt a területet csak a völgy pereméig

művelik. A völgy többi része elhanyagolt, elszennyeződött nádas-mocsaras terület. Fekvésénél fogva beékelődik Kiskundorozsma és a tervezett Budapest—Szeged autópálya Szegedet elkerülő szakasza közé. Jelenlegi elhanyagolt állapota nemkívánatos. Feltöltése - több millió köbméter földmunkával - elvileg megoldható ugyan, de irreális. Kézenfekvő lenne, ha a völgyet tározókká építenénk ki megtartva a tavak természetes formáját, de biztosítva bennük a vízforgalmat. Ez rendkívüli jelentőséggel bírna természet- és környezetvédelmi szempontból egyaránt. Részben helyreállna a természetes állapot, jelentős élettér nyílna a térségből kiszorult vízi növény- és állatvilág számára, de a rendszer a térségben jelentős területen biztosítana öntözővizet is a mezőgazdaság részére. A tározók a melljük telepítendő parkerdővel együtt kellemes látványt nyújtó, egészséges elválasztó sávot képeznének Kiskundorozsma és az autópálya között. E program megvalósításában is együtt kívánunk működni a Vízügyi Igazgatósággal. A tározókkal párhuzamosan kívánjuk rendbetenni a város nyugati felén található téglagyári agyaggödröket. Ezek fenntartása, időszakos lecsapolása, üzemeltetése és - főként - kulturált hasznosítása megoldatlan. Úgy ítéljük meg, hogy a partok rendezésével, a környezet gondozásával, a vízcserre feltételeinek biztosításával e tavak is bevonhatók lesznek abba a zöldterületi rendszerbe, amelyet felnőtt és gyermek egyaránt biztonsággal vehet igénybe.

Részletesen tájékozódni kívánunk a szegedi medencés kikötő beruházási munkáiról. A reményeink szerint megújuló folyami hajózás döntő fontosságúvá válhat nemcsak a város és a dél-alföldi régió, hanem az egész ország számára is. Ez ugyanis kapcsolatot teremtené az európai víziút-hálózatához, amelyről tudható, hogy azon évente óriási árutömegeket szállítanak - a vasúti és a közúti szállítással összehasonlítva - igen olcsón. Az önkormányzatnak közvetlen érdeke fűződik ahhoz, hogy a hajóforgalom, a teherszállítás minél hamarabb teljes kapacitással üzemeljen.

Indokoltnak tartjuk megvizsgálni a tiszai víziúton lebonyolítható személy- és helyközi teherforgalom feltételeit is. Miután a víziút az egész dél-alföldi régiót érinti, e területen is együttműködést javasolunk a régió összes folyómenti települése számára. Javasoljuk a feltáró munka közös elvégzését gazdasági és műszaki téren egyaránt. Indokoltnak tartjuk a kiránduló- és üdülőhajó-járatok üzemeltetése feltételrendszerének feltárását is.

A városok növekedésével együtt jár a zöldterületek folyamatos csökkenése. Napjainkban már nem lehet megelégedni azzal, hogy bizonyos számú és komfortfokozatú lakás épül, hanem arra is gondot kell fordítani, hogy az építményeket befogadó terület a lehető legcsekélyebb mértékben sérüljön, károsodjon. A meglévő növényzetet a lehetséges mértékben meg kell tartani, vagy az építés befejezése után azt újra kell telepíteni. Még e törekvés megvalósulása esetén is zöldterületeink egyre szűkülnek, fogynak. Ezért fel kell kutatnunk azokat a még meglévő városközei, vagy még rövid idő alatt elérhető zöldterületeket, ahol a kulturált pihenés, kirándulás feltételei biztosíthatók. A Tiszát és a Marost kfsérő hullámtéri területek alkalmasak a pihenésre, kirándulásra, de még hosszabb időtartamú üdülésre is.

Betartva a vizek védelméről, a környezet- és természetvédelemről intézkedő előírásokat, a hullámterek több pontján ki lehet alakítani igényes üdülőközpontokat. Ezeket szívesen vennék igénybe olyan emberek, akik a pihenéshez, kikapcsolódáshoz a csendes természetes környezetet igénylik. E térségek - részben - megőrizték természetes arculatukat, ezért meg kell azokat óvni a további károsodástól. Csak olyan módon és mértékben lehet igénybevételekről és közcélú hasznosításukról gondolkodni, amely hasznosítások és igénybevételek szigorúan szabályozottak és nem károsítják a természetes környezetet. Miután ezek a területek felértékelődnek, el kell fogadni azt a koncepciót, amelyet - karöltve a két szegedi tervezővállalattal - a Vízügyi Igazgatóság alakított ki a hullámterek komplex hasznosításáról, az igénybevétel különböző módjainak meghatározásáról.

E rövid felsorolásban összefoglalt, fontosnak ítélt, a vízgazdálkodással szorosan összefüggő feladatok vizsgálatánál a tervezés, a megvalósítás előkészítésénél a regionális szempontokat a legmesszebbmenőkig figyelembe kívánjuk venni. Ennek az elvnek az érvényesülését, illetve megvalósítását különösen fontosnak tartjuk például a termálvíz-hasznosítási, a gyógyidegenforgalom-fejlesztési program elkészítésekor, vagy a helyközi légiforgalom további szervezési munkáiban, a tiszai víziúton a Tisza menti települések közötti helyközi személy- és teherforgalom lehetőségeinek elemzésekor, valamint a hullámterek komplex hasznosításának vizsgálatakor.